

ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

«Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ»

Η αφίσα της Έκθεσης «Θεοί και Ηρώες της Εποχής του Χαλκού. Η Ευρώπη στις Ρίζες του Οδυσσέα» (φωτ. ΕΑΜ).

ΑΠΟ ΤΙΣ 11 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ ΕΩΣ ΤΙΣ 7 ΜΑΪΟΥ 2000 ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΣΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ «ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ. Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ», ΜΕ ΣΥΝΔΙΟΡΓΑΝΩΤΡΙΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗ ΔΑΝΙΑ, ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ, ΤΗ ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΕΙΝΑΙ ΝΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΘΕΙ ΜΙΑ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ (3η ΚΑΙ 2η ΧΙΛΙΑΕΤΙΑ π.Χ.) ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΑ, ΤΗ ΒΡΕΤΑΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΡΩΣΙΑ ΕΩΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΒΗΡΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟ. ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΔΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΑΥΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ, Η ΟΠΟΙΑ ΕΧΕΙ ΗΔΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΘΕΙ ΣΤΗ ΔΑΝΙΑ (NATIONALMUSSET, ΚΟΠΕΓΧΑΓΗ), ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ (KUNST- UND AUSSTELLUNGSHALLE, BONNH) ΚΑΙ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ (GRAND PALAIS, ΠΑΡΙΣΙ).

Η Εκθεση, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο διευθυντής του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, κ. Ιωάννης Τουράτσου, μας ταξιδεύει «Χρόνια πολλά πριν από τον Μύθο και την αρχαιολογική σκαπάνη. Χρόνια πολλά πριν από την απομόνωση των εθνών και τον κατακερματισμό των πολιτισμών, τις αντιπαράθεσεις και τις συγκρούσεις στους κόλπους μιας ηρείρου θύματος του εαυτού της». (Μας ταξιδεύει) «στα χρόνια του αιώνιου Οδυσσέα της τόλμης και της άμυλλας. Του ευρωπαϊού Οδυσσέα των προσδοκιών». Πρόκειται για μια προσπάθεια ψηλάφησης των πρώτων βημάτων που οδήγησαν στη γέννηση της «ευρωπαϊκής Ιστορίας». Υπό αυτή την οπτική, η έκθεση προσλαμβάνει και μια ξεχωριστή δυναμική, δεδομένου ότι πραγματοποιείται σε μια εποχή κατά την οποία η σύγχρονη Ευρώπη επιθυμεί και επιχειρεί την πολιτισμική ένωση της, θεμελιώνοντας το μέλλον της σε όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία χιλιετίες πριν τυλίχθηκαν από την αχλύ του μύθου και των ηρωικών κατορθωμάτων.

Όπως εμφανικά τονίστηκε από τους συντελεστές της Έκθεσης, εξέχοντες αρχαιολόγους, Έλληνες και ξένους, ο σκοπός της διοργάνωσής της ήταν να παρουσιασθεί στο ευρωπαϊκό κοινό η εικόνα μιας πολιτισμικά ενιαίας Ευρώπης. Μέσα από τους θησαυρούς της Έκθεσης, οι οποίοι αποτελούν καλλιτεχνικές δημιουργίες

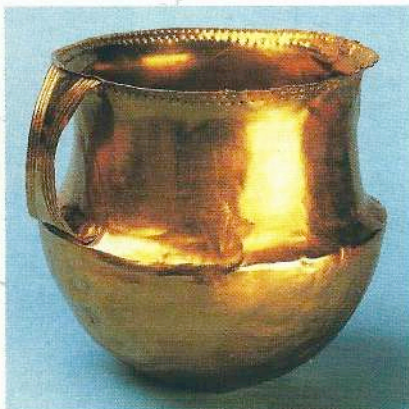
Χάλκινο ανάγλυφο περιτύμητο πλακίδιο από το Ιερό του Απόλλωνος στους Δελφούς.

γίες από τρεις διαφορετικούς γεωγραφικούς χώρους της ευρωπαϊκής ηρείρου - τη Νότια (Μεσογειακή), την Κεντρική και τη Βόρεια Ευρώπη - αποκαλύπτονται με τρόπο εύγλωττο και μαγευτικό δύο παράλληλες πολιτισμικές δυναμικές: αφενός μια πολιτισμική ευρωπαϊκή συγγένεια, και αφετέρου, μια διαφοροποίηση η οποία άπτεται της κοινωνικοπολιτικής οργάνωσης, της θρησκευτικής πρακτικής αλλά και ευρύτερων

οικονομικών ιδιαιτεροτήτων, αποτέλεσμα βέβαια όλα του τόπου και του χρόνου, της διαφοράς του θαλασσινού με τον ορεινό ταξιδιώτη, της άνυδρης με την πλούσια δασώδη ή αλπικού ψύχους ευρωπαϊκή γη.

Υπήρξε μια εποχή, και αυτή αναδύεται μέσα από την παρουσία Έκθεσης, κατά την οποία στις θάλασσες, στις πεδιάδες και στα βουνά της μάνας Ευρώπης ήταν ζωντανή κάθε μέρα, κάθε στιγμή,

σε κάθε γωνιά, η παρουσία των θεών και των ηρώων. Ο επισκέπτης ταξιδεύει νοερά άλλοτε με το «Άρμα του Ηλίου» (του Trundholm) πάνω από τη Δανία και τις χώρες του παγωμένου Βορρά και άλλοτε οδοιπόρος διασχίζει τις Άλπεις, 3.500 χρόνια πριν, οδηγώντας σαν ποιμένας τα ζώα του ή ταξιδεύει σαν έμπορος, σαν πολεμιστής ή και σαν μάγο-ιερέας - κρύβοντας πάντα ένα αίνιγμα, όπως το παγωμένο, άψυχο

Χρυσό κύπελλο, Wachtberg-Fritzdorf, Rhein-Sieg-Kreis, βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, Γερμανία.

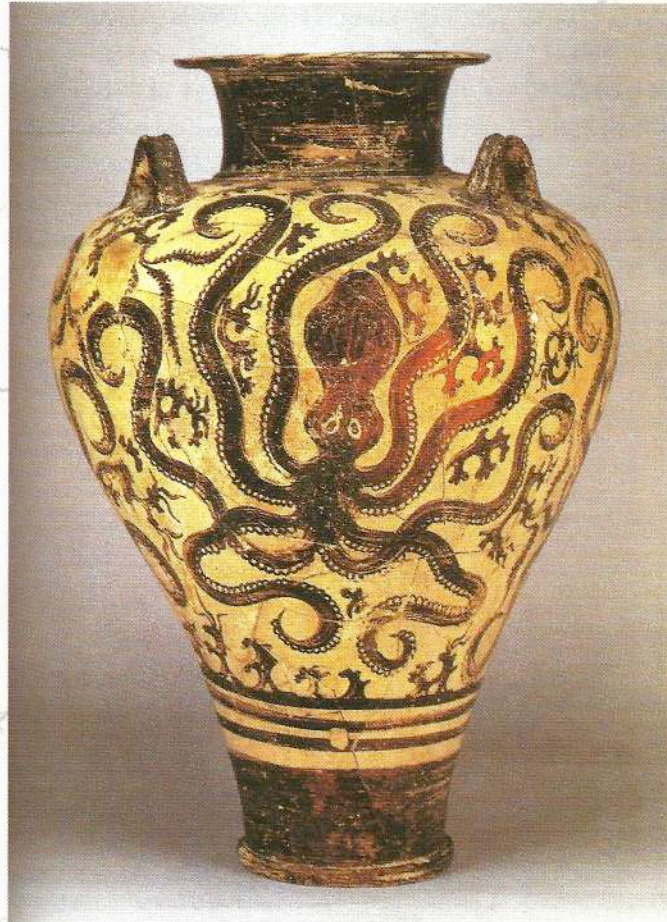
Η ΕΚΘΕΣΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΕΤΑΙ ΣΕ ΠΕΝΤΕ ΜΕΓΑΛΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

- «Κυνηγοί της περιπέτειας και ταξιδιώτες της Εποχής του Χαλκού». Πρόκειται για την εικόνα του κόσμου κατά την Εποχή του Χαλκού.
- «Οι ήρωες και τα ανάκτορά τους», όπου παρουσιάζεται η εκδοχή του ήρωα ως πρίγκιπα.
- «Οι ήρωες: Η ζωή και ο θάνατος».
- «Ο κόσμος των θεών». Η θρησκεία την Εποχή του Χαλκού.
- «Η Γέννηση της Ευρώπης». Τα προσιμότερα μνημεία γραφής στην ευρωπαϊκή Ιστορία.

Τρίτοτος αμφορέας, Προόνυμα, Αργολίδα, Ελλάδα, Υστερη Εποχή του Χαλκού.

πια, σώμα του Ότζι, του «Ανθρώπου των Πάγων».

Αυτός ο κόσμος των θεών και των ηρώων απαθανατίσθηκε και στα ομηρικά έπη. Ο Οδυσσέας ο Έλληνας συμβολίζει τον άνθρωπο της περιπέτειας, τον ταξιδιώτη που τολμά να φθάσει έως τα πέρατα της γης και να ανακαλύψει νέους λαούς και τόπους («πολλών δ' ανθρώπων ίδεν ύστεα καί νόον ἔγνω»). Παρόλες τις δυσκολίες και τις μεγάλες αποστάσεις, το «υλικό», μέταλλο συνήθως, ταξίδευε από τον Βορρά προς τον Νότο, δίνοντας έτσι στον πρωτοπόρο τεχνίτη την απαραίτητη ύλη για την κατασκευή των σπουδαίων καλλιτεχνημάτων της πρώτης «Χρυσής Εποχής της Ευρώπης». «Θησαυροί» αγγείων ή όπλων, από διάφορες γωνιές της ηπείρου, έρχονται στο φως με την αρχαιολογική σκαπάνη. Οι χρυσοί τελετουργικοί κώνοι της Γερμανίας, τα πολύτιμα ταφικά κτερίσματα της Ρωσίας, ο «θησαυρός» όπλων της Ουγγαρίας, ο λάμψη των κτερισμάτων από τους βασιλικούς τάφους των Μυκηναίων, λατρευτικά ειδώλια, δακτυλίδια-σφραγίδες, ελεφάντινα μικροτεχνήματα, αποκαλύπτουν μπροστά στα μάτια του επισκέπτη ένα παρελθόν το ο-

ποίο μοιράσθηκαν οι κάτοικοι αυτής της ηπείρου 3.500 - 3.000 χρόνια πριν.

Από τους «Κυνηγούς της περιπέτειας, τεχνίτες και ταξιδιώτες», φθάνουμε στα αιγαιακά ανάκτο-

ρα, στα «πρώτα μνημειώδη κτίρια, τα οποία είχαν χρησιμοποιηθεί ως κέντρα διοίκησης ή ως κατοικίες των τοπικών ηγεμόνων» (Δικ. Δημακοπούλου), τα οποία εμφανίζονται στα τέλη της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο (τέλη 3ης χιλιετίας π.Χ.). Την ίδια περίοδο δημιουργήθηκαν στην Ιβηρική χερσόνησο πολλοί οικισμοί, αρκετοί οχυρωμένοι, για τους οποίους παραμένουν ακόμη αναπάντητα αρκετά ερωτήματα. Εκτός από την περιοχή του Αιγαίου, πουθενά αλλού στην Ευρώπη δεν έχουν βρεθεί, τειχισμένα ή όχι, ανατορικά συγκροτήματα εφάμιλλα με εκείνα της μυκηναϊκής Ελλάδας και της μυκηναϊκής Κρήτης. Ωστόσο, έχουν ανασκαφεί αρκετοί οχυρωμένοι οικισμοί σε διάφορες θέσεις (λ.χ. οι οχυρωμένοι οικισμοί στο Nitriansky Hradok της νοτιοδυτικής Σλοβακίας, που χρονολογούνται στον 15ο-14ο αιώνα π.Χ.,

και του Klentnice της Μοραβίας που χρονολογείται στην Υστερη Εποχή του Χαλκού).

Ο εξοπλισμός των ηρώων και των μεγάλων πολεμιστών παρουσιάζεται μέσα από τον πλούτο των ταφικών κτερισμάτων και από «θησαυρούς» όπλων που βρέθηκαν σε διάφορες περιοχές. Ο ίδιος ο Όμηρος περιγράφει συχνά τον μεγαλοπρεπή οπλισμό των κραταίων Μυκηναίων πολεμάρχων. Τα οδοντόφρακτα μυκηναϊκά κράνη ήταν σίγουρα πρόνομο των ανδρείοτερων πολεμιστών, τα οποία μετά τον θάνατό τους τα έπαιρναν μαζί τους στην τελευταία τους κατοικία. Άλλοι πάλι φορούσαν χάλκινους θώρακες και κρατούσαν χάλκινα ξίφη, όπως εκείνα που βρέθηκαν στον «θησαυρό» του Hajdúsámson της Ουγγαρίας (16ος-15ος αιώνας π.Χ.). Οι Μυκηναίοι καστοροκατακτητές, περήφανοι αρματομάχοι βασιλιάδες, διέθεταν χάλκινα ξίφη με χρυσές λαβές που έφεραν περίτεχνη διακόσμηση (βασιλικοί ταφικοί κύκλοι Μυκηναίων, 16ος αιώνας π.Χ.).

Ήταν εκείνοι οι πολεμιστές που βρέθηκαν για πολλά χρόνια μπροστά από τα τείχη της ομηρικής Τροίας (ή κάποιος άλλης «Τροίας» στην Ευρώπη) «ποθώντας μαριασμένα το πλούσιο κάστρο να κουρσέψουν». Κι όλα αυτά μύριες καουχιές υπομένοντας στην πεδιάδα του Σκάμανδρου: «Είχαμε

«Χρυσός κώνος», Schifferstadt, Speyer, Rheinland-Pfalz, Γερμανία, Μέση - Υστερη Εποχή του Χαλκού.

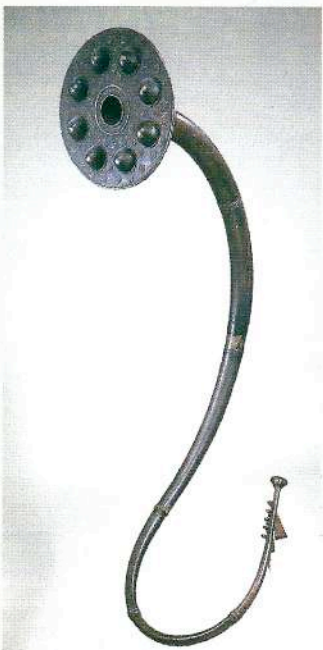
Περιδέραιο από γαγάτη, Blindmill, Rothie, Aberdeenshire, Σκωτία, Πρώιμη Εποχή του Χαλκού.

Ασπίδα τύπου Herzsprung, Nackhalla, Halland, Σουηδία, Υστερη Εποχή του Χαλκού.

το γιατάκι μας κοντά στα τείχη των εχθρών και από τον ουρανό και τα λιβάδια μάς ράντιζε η δροσιά. Η πάχνη μούσκενε και σάπιζε τα ρούχα μας, αγρίευε η τρίχα τους σαν του θηρίου. Να πω για τον χειμώνα που ξεκληρίζει τα πουλιά; Ή για την κάψα το καταμεσήμερο, όταν η θάλασσα γλαρώνει στο κρεβάτι, την ώρα την αζύμαντη της νημεμίας; Μα τι; Θα κλαίμε τώρα; Ο πόνος πέρασε. Πέρασε και για τους πεθαμένους βέβαια που δεν τους μέλλεται ν' αναστηθούν» (Αισχύλος, «Αγαμέμνων», στίχοι 559-569, μετάφραση: Κ. Μύρης).

Δίπλα στον άνθρωπο του πολέμου, έζησε ο άνθρωπος της στερίας, τον ημερήσιου κάματου και της μάνας γης. Και εκεί κοντά κτίσθηκαν σπίτια από πλίνθους, παλάτια πλούσια και πολυτελή, κάστρα και ακροπόλεις τειχιωμένες.

Σάλπιγγα (λουρ), Brudenvaelte, Lynge, Zealand, Δανία, Υστερη Εποχή του Χαλκού.

Και ακόμη, υπήρχε η ζωή στα βουνά, δίπλα στα βοσκήματα, και η ζωή του βοσκού, ίσως του Εύμαιου, στην καλύβα του οποίου αναζήτησε καταφύγιο ο βασιλιάς Οδυσσεάς. Και υπήρξε ακόμη η ζωή των αναζητητών του μετάλλου: «χαλκός» η μαγική λέξη! Ήταν και αυτοί κάποιοι άλλοι ήρωες, ήταν οι αφέντες της φωτιάς, οι πλάνητες έμποροι, οι οποίοι ανήκαν σε μια ομάδα, σε μια κοινωνία ακμαία και ανήσυχη, χωρίς περιχαρακώσεις και οριοθετήσεις, ανοικτή σε κάθε νέα ιδέα από οποιοδήποτε μέρος και αν προερχόταν. Φωτιά και λιωμένο μέταλλο,τσιμπίδες σε μια θεϊκή σχεδόν μυσταγωγία, τους μεταμόρφωναν στα μάτια των απλών ανθρώπων σε μάγους και σε ιεροφάντες της ουράνιας δύναμης που δωρήθηκε στον άνθρωπο από τον «παραβάτη» Προμηθέα.

Στον Νότο, τέλος, στον δικό μας, υπήρχε (και υπάρχει) η ζωή του θαλασσινού, του Οδυσσέα. Στον «κρυσάτο πόντο» θα παλεύει με το μελανό ξυλάμενό του εκείνος ο παλιός Οδυσσεάς, πλάθοντας έτσι και αυτός άθελά του το νήμα του θρύλου και του μύθου, τον μύθο της Ευρώπης. Ήταν τότε που οι μέχοι πρότινος γεωργοί εξόπλιζαν ένα σκάφος, το φόρτωναν με τρόφιμα και μετανάστευαν. Με οδηγό τη Μεγάλη Αρκτο γίνονταν Αργοναύτες και Οδυσσεείς «τραβώντας αρίφνητα τυράννια στα πέλαγα η καρδιά τους» αλλά «αγάλλιαζαν τις γλυκόλαλες ακούγοντας Σειρήνες».

Δημήτριος Ν. Γαρουφαλής
Διευθυντής Σύνταξης
Αρχαιολόγος

Θώρακας, Petit Marais, Marmesse, Haute Marne, Γαλλία, Υστερη Εποχή του Χαλκού (9ος-8ος αιώνας π.Χ.).

Θησαυρός όπλων, Hajdúsámson, Ουγγαρία, Μέση Εποχή του Χαλκού.

ΤΕΥΧΟΣ 16 • ΜΑΪΟΣ 2000 • 1.500 ΔΡΧ.

ΕΣΤΙΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ •

ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Η Τροία του Σηήμαν

ΚΥΛΙΟΜΕΝΟΣ ΛΙΘΟΣ
ΕΚΚΛΕΙΝΕ ΤΟΝ ΤΑΦΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ;

ΣΦΗΝΟΕΙΔΗΣ ΓΡΑΦΗ

ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ ΕΙΔΩΛΙΑ
ΜΙΑ ΝΕΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΛΤΙΚΗ ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΣΤΗ ΣΕΡΒΙΑ

Η ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΤΟΥ «WILLENDORF»
ΤΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΜΠΟΡΙΚΟΙ ΑΜΦΟΡΕΙΣ

